

Bem tábornok igaz története

Bem tábornok, az 1848/49. évi magyar szabadságharc talán legsikeresebb katonai vezetője, a lengyel és az európai szabadságküzdelmek meghatározó egyénisége volt, aki kora talán legnagyobb stratégiái közé is tartozott. A hazai történetírás több alkalommal feldolgozta életútját, de elsősorban magyarországi tevékenységére összpontosított. Kevesebb szó esett Bem tábornok „előző” katonai életéről, az 1831. évi lengyel felkelésben aratott győzelmeiről, majd a franciaországi emigrációról, végül azokról az évekről, amiket a magyar szabadságharc bukása után török földön, török katonai szolgálatban töltött. Az elmúlt évtizedekben – elsősorban Kovács István alapvető történeti kutatásai nyomán – több kötet látott nyomdai napvilágot Bem József tábornokról. Kovács István – a költő, a történész, a polonista [a krakkói Lengyel Tudományos Akadémia (PAU) kül-, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja – *a szerk.*] – ismert alakja a magyar és a lengyel irodalmi és szellemi életnek, számos, a magyar–lengyel történeti kapcsolatokat feldolgozó könyv szerzője, így a 20. század lengyel történelmét bemutató Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél című esszékötete, a Mindvégig veletek voltunk, a Lengyelek a szabadságharcban című monográfiája és az 1848–49-es szabadságharc ismeretlen lengyel katonáiról írott könyve, az „Egy a lengyel a magyarral” is ezzel foglalkozik. Kovács István az 1990-es években és a 2000-es évek elején diplomataként dolgozott Varsóban és Krakkóban, jelentős szerepe volt a két nép szellemi kapcsolatainak újjászervezésében.

Talán egy szakmai pályafutás nagy ajándéka, ha valaki pályakezdésének legelején olyan témával találkozik, amely hosszú évtizedeken át elkíséri, mindig talál újabb területeket, amelyek ismételten elmélyültebb kutatásokra ösztönzik. Kovács István erről könyve előszavában így ír: „Az elhatározás, hogy könyvet kellene írnom Bemről, az egyetem elvégzése után, 1968-as nyári erdélyi utam során fogalmazódott meg bennem. Akkor, amikor Kolozsivártól Szászsebesig sikerült autóstoppal bejárnom Bem 1849. januári, február eleji dél-erdélyi hadjáratának útvonalát. Gyalog bebarangolni e tájakat, megismerni népeit, így kapcsolni össze múltat a jelennel – az volna az igazi – lelkesedtem. Ehhez persze meg kellett volna tanulnom románul is... A diploma megszerzésétől kezdve napi munkám a lengyel Futurához, a lengyel irodalomhoz kötött.

Bemmel kapcsolatos egykori tervemhez közel másfél évtized múlva, 1982-ben tértem vissza, amikor a Móra Könyvkiadó Így élt... sorozatának főszerkesztője megkért: írjam meg Bem József életrajzát, pályaképének alakulását, erdélyi működésének történetét. Az Így élt Bem József kiadása után a magyarországi lengyel légió történetének megírására kaptam szerződést. Ehhez szükség volt levéltári kutatásokra. Rabul ejtett a forrásfeltárás izgalma. Olyannyira, hogy A légió, majd a „Mindvégig veletek voltunk”, Lengyelek a magyar szabadságharcban című könyveim megjelenése után változatlan hévvel bújtam a lengyel, szlovák, ukrán, osztrák, magyar levéltárakat, hogy a magyar 1848–1849 lengyel résztvevőinek életrajzi lexikonát elkészítem. Több mint négyezer lengyel életképét sikerült különféle levéltári források mozaiklapocskáiból összeállítanom...

Ez a munka vezetett egykori tervemhez vissza: megírni e forradalmi korszak talán leg híresebb hőségét, Bemnek az élettörténetét. Megfejtani a talányt: mi a titka annak, hogy Bem nem ismerte a reménytelenség fogalmát, a reménytelen helyzetet, amely egyént és közösséget lefegyverez, megadásra bír, elszívja életerejét, szétzülleszt. Mert Bem a lehető legreménytelenebb helyzetben került az erdélyi hadsereg maradványainak élére.” Bem

győzelemre vitte a magyar szabadságharc ügyét Erdélyben, de a bukást két nagyhatalom összesített hadereje okozta.

Valójában mi volt Bem titka? A gyökereket a lengyel történelem 18. század végi, 19. század elején bekövetkezett nagy fordulataiban, a lengyel szabadság és állami önállóság elvesztésének folyamatában kell keresnünk, abban a sajátos „lengyel helyzetben”, amikor a lengyelek dacolva megszállóikkal, minden alkalmat megragadtak – akár életük feláldozásával is – a lengyel nemzet tekintélyének és szabadságának visszaszerzéséért. Így mindenütt jelen voltak, ahol valamelyik nép szabadságáért kellett küzdeni, itt Európában vagy más földrészén. Az idegen földön harcoló lengyel légiók fogalommal váltak, a lengyelek az emigráció évtizedeiben (majd másfél évszázadon át) mindig képesek voltak újra kezdeni, úgy gyökeret verni, hogy bármikor másokkal együtt, egyben saját szabadságukért harcba szálljanak. Valahol itt kell keresnünk Bem tábornok „titkát”, és azt, hogy a katonai győzelemért mindent hajlandó volt feláldozni.

Kovács István valójában aprólékosan – mint senki más a hazai történetírásban – tudja végigkísérni Bem József életútját, feltárja a családi gyökereket, neveltetését, a katonai pályafutásának kezdeteit, majd a három részre szakadt lengyel állam sajátos helyzetét, amelyből kisarjad egy nagyszerű katonai pálya. Alapos bepillantást kapunk az orosz és az osztrák uralom alá került lengyel országrészek helyzetébe, az ifjú katona életébe. Az 1820-as években az orosz uralom nem a „legrosszabb” volt a megszállt lengyel területeken, de mindig fennállt az oroszosítás lehetősége, ami csak sarkallta a lengyelek ellenállását. Éppen a lengyelek életerének szűkítése vezetett az 1831. évi lengyel felkeléshez, amelynek harcái közben csillant fel Bem katonai tehetsége, de győzelmei nem menthették meg a lengyel szabadság ügyét.

A franciaországi lengyel emigrációban már kirajzolódnak azok a politikai csoportok, amelyek majd egy évszázadig tagolják a lengyel politikai gondolkodást, formálják a lengyel függetlenséghez vezető utat. Egyben mindig egységesek voltak: a lengyel szabadság fegyveres kivívásának eszméje. Ez vezérelte Bem Józsefet a bécsi felkelőkhöz, majd a magyar szabadságharc csatateréhez. Nem az egyetlen lengyel volt, akik itt harcoltak, Kovács István más munkái részletesen feldolgozták a harcoló lengyel alakulatok tisztikarát és legénységét. Bem – a reménytelenségek hőse – Erdélybe került 1849 végén, amikor a magyar kormány – az osztrák támadás elől – Debrecenbe menekült, Délvidéken is rosszul állt a magyar szabadság ügye. Ezekben a hetekben egyedül Bem erdélyi győzelmei jelentették a reményt, hogy még nincs semminek vége.

A könyv a továbbiakban is a magyar eseményekkel párhuzamban vizsgálja Bem tábornok erdélyi katonai tevékenységét, alapos részletességgel vizsgálja meg az egyes hadműveletek, nagy győzelmek hátterét, történéseit, katonai szereplőit. Ennek bemutatása hatalmas levéltári kutatásokra épül, amelyről a szerző a következőket írja: „A könyv megírása során ugyan iránytűmül szolgált a már ismert szak- és emlékirat-irodalom, de elsősorban az újraolvasott és feltárt forrásokra – Az Országos Honvédelmi Bizottmány irataira, a krakkói Czartoryski Könyvtár Bemre vonatkozó dokumentumaira, a Honvédségélyezési Alap Bizottságának irataira, Csányi László Hermann Róbert által összeállított kormánybiztosi irataira, s ehhez kapcsolódva az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Csányi-levéltárára, valamint a bécsi Hadilevéltár vonatkozó katonai törzslapjainak adalékaira – támaszkodtam. Ez lehetővé tette eddig homályban maradt olyan kérdések megvilágosítását, mint például a moldvai orosz hadsereg nyomasztó jelenléte a Székelyföld szomszédságában 1848 ősztől, és a vele való kapcsolatfelvétel kísérlete, vagy a magyar zászlóaljakkban szolgáló román honvédek nagy száma. Bem mellett a könyv másik »főszereplője« Csányi László erdélyi főkormánybiztos, aki e korszak egyik legfelkészültebb, legrokonszenvesebb, drámai sorsú hőse, mártírja.”

Bem József tábornok a magyar honvédsereg összeomlása után török földön keresett menedéket. A közel ötezer menekült katona nagy választás előtt állt: a Bécsnek történő kiadatás réme elől a török hadseregbe történő belépés adhatott reményt, vagy választják a kockázatot, hogy adott pillanatban tovább menekülnek. Bem bízott egy török–orosz háború kirobbanásában – ez lesz a krími háború –, amelyben tovább harcolhat az oroszok ellen. Belépett a török seregbe, Murád pasa néven tábornoki beosztásba került, Aleppó térségének parancsnoka lett. Nem érte meg a remélt török–orosz háború kirobbanását, 1850. december 10-én elhunyt.

Kovács István könyve Bem József tábornok életútjának és katonai-emberi cselekedeteinek talán a legteljesebb feldolgozása, a kötetben nem régi munkák „összedolgozása” történt meg, hanem számos kiegészítő könyvtári-levéltári kutatás alapján újragondolta a történeteket, új és tökéletes munkát alkotott.

(Kovács István: Bem tábornok. Az örök remények hőse. Budapest, 2014, Magyar Napló Kiadó, 392 p.)

